

İSRAF VE ORTA YOL (KASD)

Maddi gücün toplumun sadece belli bir kısmının elinde birikmesi ve bunun doğurduğu olumsuzluklar, devletleri bile sarsacak boyutlara ulaşabilir.

İsraf, göreceli bir kavramdır. Kimine göre üç dört el-biseden fazlası israftır. Kimine göre her ortama uygun bir elbise giymek gerekir. Kimine göre bütçesinin üstünde bir telefon kullanmak gereksizdir. Kimine göre ise aynı telefon; bütçesinin üstünde bile olsa, özelliklerini aktif kullanması gerektiği için bir ihtiyaçtır. Buradan yola çıkarak ulaşacağımız sonuç şudur: Kimine göre ihtiyaç olan şeyler, kimine göre israf olabilir. Peki hal böyle olunca "israf" için bir ölçüt belirlemek istese nasıl belirleyeceğiz?

Bu konuyu araştırırken Kur'an-ı Kerim'de karşımıza "orta yol/kasd = قصد" kavramı çıktı. Kasd sözcüğü, dilimizde terim olarak kullanılan "iktisad" sözcüğünün masdarıdır. İktisad sözcüğü, terim olmadığı zaman "ölçülü olma, aşırı harcamadan kaçınma" gibi anlamlarda kullanılır. "O çok iktisatlı biridir" cümlesi bu kullanıma örnektir. Masdarı "serafun" yani aşırılık olan israf sözcüğü de sözlüklerde "kasdı yani ortayı aşmak, ölçüsüz davranmak" olarak tanımlanır.

Allah-u Teala, Nahl 9. ayette şöyle buyurmuştur:

"Orta yolu Allah gösterir. Ondan uzaklaşan yollar da vardır. Gerekeni (size bırakmayıp) kendisi yapsaydı elbette hepinizi doğru yolda tutardı." (Nahl 16/9)

Lokman 19. ayette de şöyle bir ifade vardır:

"Yürüyüşünde orta bir yol tut (tabii ol) ve sesini yükseltme; seslerin en çirkinini şüphesiz eşek sesidir." (Lokmân 31/19)

Kısaca, yürüyüşün bile bir ortası varsa her şeyin bir or-

tası vardır. Bunu hepimiz içsel bir şekilde biliriz. Nasıl bir şeyin gereğinden daha azını yapmak hoş karşılanmıyorsa -konumuz örnekliğinde- bir şey için gereken-den azını harcamak cimrilik sayılıyorsa, sınırı aşmak da israftır. Bunların biri tefritse biri ifrat olur. Dinimizde ise her zaman "itidal" yani orta yol önerilir.

Bu yüzden israfın sözlük tanımındaki "kasdı aşmak" şeklinde geçen "kasd" kavramı önemlidir. Bu kavrama dayanarak israf; itidali, orta yolu aşmak, ölçüsüz davranmak şeklinde tanımlanabilir.

Yine sözlüklerde¹ şu bilgiler bulunur:

"Malını israf etti", "itidali aşan bir harcama yaptı" demektir.

Süfyan şöyle dedi: **"Allahın yasakladığı harcama, Allah'a itaat amacı dışında yapılan bütün harcamalardır; ister az ister çok olsun."**

Harcamada israf, saçıp savurmaktır; çünkü Allah **"Onlar harcarken aşırı gitmezler, cimrilik de etmezler."** (Furkân 25/67) buyurmuştur.

Süfyan şöyle dedi: **"İsraf etmezler demek; konulması gerekeni, olması gerekenden başka yere koymazlar ve hakkını vermede de kusur etmezler/eksiltme yapmazlar; demektir.**

Allah'ın **"(yiğin için) israf etmeyin"** sözü, **"yenmesi helal kılınmamış olanları yemeyin demektir"**.

¹ İbn Mukrim İbn Manzur (630-711), Lisan el-Arab, Beyrut, tarihsiz, سرف md. Râgıb el-İsfahani, Müfredat Elfazı'l-Kur'an, Pınar Yayınları, Mayıs 2012, sf 716, سرف md.

Ayrıca şöyle de denir:

“Allah’ın helal kıldıklarını yemede aşırıya kaçmayın”.

Iyas ibn Muaviye der ki: ‘İsraf, Allah’ın hakkını vermekte eksiklik yapmaktır.”

Çünkü böylece diğer tarafa fazla verilmiş ve bu sayede ölçü aşılmış olur.

Demek ki Allah’ın koyduğu helal çizgisini aşmak, ya-sakladıklarını yapmak da aşırılık yani israf oluyor. Za-ten bunu anlatan pek çok ayet de vardır:

Âl-i İmrân 147. ayette israf kelimesi isim olarak kulla-nılmış, nebîlerin ve kendilerini Rablerine adanmış kişi-lerin şöyle dua ettikleri söylenmiştir: **“Günahlarımızı ve işlerimizdeki aşırılıklarımızı (israfımızı) bağışla.”**

Serafun masdarının fiil halleri Kur’an’da Nisâ 6. ve En’âm 141. ayetlerde ölçüsüz ve aşırı davranma anla-mında; İsrâ 33. ayette öldürmede aşırı gitme anlamın-da; Ta-Ha 127. ayette Allah’ın ayetlerini dünyadayken unutmüş kişinin aşırı gitmesi anlamlarında geçer.

Yine israf ile aynı kökten gelen müsrif kelimesi, Araf 81. ayette Lut kavmi için; Yunus 12. ayette sıkıntı halinde Allah’a dua edip sıkıntı kalkınca unutanlar için; Yunus 83. ayette Firavun için; Şuara 151. ayette dağları yon-tup yaptıkları sağlam evlere güvenen Semud kavmi için; Yâsîn 19. ayette elçileri yalanlayan şehir halkı için kullanılmıştır. İsraf ile aynı kökten türemiş kelimelerin geçtiği ayetlerin hepsini burada sayamasak da, farklı anlamlarının çoğunu böylece ortaya koymuş olduk.

İsrafı yasaklayan ayetlerden, hepimizin en sık duydu-ğu ayet şöyledir:

“Ey Âdem’in evlatları! Secde edilen her yerde (na-maz sırasında) süslerinizi (size yakışanı) giyinin. Yiyin, için ama israf etmeyin. Allah israf edenleri sevmez.” (A’râf 7/31)

Bunun hemen ardından gelen ayet ise bir başka ger-çeğe dikkat çekmektedir: Helal yoldan kazanılan ve kazandığının hakkını/zekatını da veren kişiler için gü-zel giyinmenin ve aşırıya kaçmadan yiyip içmenin ya-saklanması söz konusu değildir. Hatta bu dünyadaki güzelliklerin ve rızıkların özellikle inananlar için oldu-ğu vurgulanmıştır:

“De ki ‘Allah’ın kulları için çıkardığı süsü (yakışan giysiye), temiz rızıkları kim haram etti?’ De ki ‘Bun-lar dünyada esasen inanıp güvenenler içindir; (Me-zardan) kalkış gününden itibaren sadece onlar için olacaktır.’ Bilen bir topluluk için âyetlerimizi böyle açıklarız.” (A’râf 7/32)

Buna rağmen, pek çok “İslam ülkesi” olarak anılan ül-kede Müslümanların zenginleşmesi yasakmış gibi bir anlayış hakimdir. Allah-u Teala Kur’an’da bunun tam aksine, inananların zekat için çalıştıklarını bildirir. Ze-kat verebilmek ise, herkesin bildiği gibi, belli miktarı aşan bir servet sahibi olmayı gerektirir:

“(Mü’minler) Zekât için çalışırlar.” (Mu’minûn 23/4)

Kur’an’da yasaklanan, zenginleşmek değil altını ve

gümüşü yığıp kullanıma sokmadan kenarda tutmaktır (Tevbe 9/34). Kazandığı servetinde ihtiyaç sahiplerinin hakkı olduğunu bilerek (Zariyat 51/19) kazanmak ve harcamak asla yerilmemiştir. Bir toplumda çok sayıda kişinin kazancının bol olması, bu kişilerin ürettikleri tarım ürünlerinden ya da diğer mallardan, sahip oldukları hayvanlardan veya paradan ihtiyaçlı olanlara yardım yapmaları, servetin topluma yayılması ve toplumun genel itibarıyla zenginleşerek güçlenmesi anlamına gelir. Allah elbette inananların güçlü olmasını istemektedir. İşte bunun için elde edilen ürünlerin de zekatını henüz tarladayken vermeyi emretmiş; ancak bu esnada dahi aşırıya kaçmayı yani israfı yasaklamıştır:

“Asmalı ve asmasız hurmaları, tatları farklı bitkileri, ekinleri, zeytinleri ve narları, birbirine benzeyen ve benzemeyen biçimlerde oluşturup geliştiren O’dur. Bunlar ürün verince ürününden yiyin. Hasat günü de hakkını verin. Sakın israf etmeyin. O, israf edenleri sevmez.” (En’am 6/141)

Elbette ihtiyaç sahiplerine katkıda bulunacak kişi, öncelikle kendisinin ve ailesinin ihtiyaçlarını karşılamış olmalıdır. Bunu yaparken de orta yolda davranacaktır:

“Rahmanın kulları, harcadıkları zaman ne savurganlık yapar ne de cimrilik ederler. Harcamaları ikisinin arasında olur.” (Furkân 25/67)

Zekatın asgari sınırı belli olduğu halde², azami sınırı yoktur. Bunu, zekat verecek kişinin kendisi belirler. Allah-u Teala, başkalarına yardım ederken dahi kişinin dikkat edeceği önemli bir hususu aşağıdaki ayette vurgulamıştır:

“Ne eli sıkı ol ne de onu büsbütün aç. Yoksa hem dillere düşmüş hem de açıkta bırakılmış olarak oturur kalırsın.” (İsrâ 17/29)

Demek ki kişi kendini ve ailesini toplum içinde alay konusu olmayacak, kimsenin diline düşürmeyecek, itibarını zedelemeyecek ve kimseye muhtaç etmeyecek seviyede tutmalı, başkalarına yardım ediyorum diyerek kendisini veya ailesini zor duruma düşürmemelidir.

İsraf ve Toplumsal Denge

İsrafın toplumdaki dengeleri olumsuz etkileyen bir yönü de vardır; çünkü israf edebilmek için ihtiyaçtan fazlasına sahip olmak gerekir. Bir kesim ihtiyacından fazlasına sahipse diğer kesimin eline ihtiyacından daha azı geçiyor demektir. Özellikle toplumun bir kısmı ihtiyaçtan fazlasına sahipken bir diğer kısmı ihtiyaçlarını gideremeyecek haldeyse israf çok daha derin toplumsal sorunlara sebep olabilir. Maddi gücün toplumun sadece belli bir kısmının elinde birikmesi ve bunun doğurduğu olumsuzluklar, devletleri bile sarsacak boyutlara ulaşabilir. Bu olumsuzluklardan uzak durmanın yolu ise israftan uzak durmaktır. Haşr suresi 7. ayette “malların sadece zenginler arasında dolaşan bir servet haline gelmemesi” gerektiğine vurgu yapılır ve şöyle denir:

“Allah’ın, o kentlerin halkından alıp Elçisine fey olarak verdiği şeyler; Allah için, elçisi ve yakınları için, yetimler, çaresizler ve yolcular içindir. Böylece onlar, içinizden zenginler arasında dolaşan bir servet haline gelmesin. Elçi size ne verirse onu alın ve sizi neden men ederse ondan geri durun. Allah’tan çekinerek korunun; Allah’ın cezası pek ağır olur.” (Haşr 59/7)

2 Zekatla ilgili ayrıntılı bilgi için Kitap ve Hikmet Dergisi’nin 17. Sayısındaki “Kur’ân’da Sadaka ve Faiz” başlıklı yazıya bakabilirsiniz.

Zaten toplumsal dengeyi sağlamak için insanlar; gelirlerinin bir kısmını başkalarının ihtiyaçları için de harcamalıdır. Burada da ölçü Bakara 219. ayetle belirlenmiştir “...(Hayra) neyi harcayacaklarını da soruyorlar. De ki: Artanı!...” (Bakara 2/219)

Bu ayetten de anladığımız gibi “ihtiyaçtan artan” gelirden hayra harcamak, israftan uzak durmak gerekiyor. Elbette varlıklı bir kişinin, kendisinin ya da ailesinin ihtiyaçlarını karşıladıktan sonra artan her şeyi de başkalarına bağışlaması beklenemez; çünkü aksi takdirde yeni bir yatırım yapacak ya da işlerini geliştirecek özkaynaktan mahrum kalacaktır. Bu nedenle vereceği zekatı, Allah'ın belirlediği oranın altında kalmadan, kendi insiyatiline göre artırması mümkündür.

Zaman İsrafı

İsrafın önemli bir türü de zaman israfıdır. Belki de bilerek ya da bilmeyerek en çok zamanımızı israf ediyoruz. Günümüzde insanlar kendilerini öyle seviyorlar ve egoları öyle büyüdü ki iyi, hoş, saygıdeğer görünmek için doğru ya da yanlış her türlü enstrümanı kullanıyorlar. Her yer sürekli kendini beğenen, kendini topluma iyi göstermeye çalışan, hatta vaktinin çoğunu bunun için harcayan insanlarla dolu. En güzel hallerini sosyal medyada paylaşıp, takipçi ya da beğeni sayısıyla böbürlenmekten, görevlerini bile yerine getirmeye vakit ayıramayanlar var. Çocuklar ellerimizde kitaptan, Kur'an'dan çok telefon görüyor. Dört rekatlık namazı üç dakikada kılıp, acilen içi boş işlerimize dönmek peşindeyiz. Bu saydıklarımıza benzer bir hal, İncil'de ahir zamanda yani son günlerde olacaklar arasında anlatılmış:

“Bunu bil ki, son günlerde çetin anlar gelecektir. Çünkü insanlar, kendilerini seven, parayı seven, övünücü, mağrur, küfürbaz, ana babaya itaatsiz, nankör, murdar, şefkatsiz, amansız, iftiracı, nefesine mağlûp, azgın, iyilik düşmanı, hain, inatçı, kibirli, zevki Allahtan ziyade seven, takva suretini gösterip onun kuvvetini inkâr edenler olacaklardır; bunlardan da yüz çevir. Çünkü evlerin içine sokulup günahlarla yükletilmiş, çeşit çeşit arzularla

sevk edilmiş, daima öğrenen ve asla hakikat bilgisine erişemiyen şaşkın kadınları esir eden adamlar bunlardır.” (İncil - 2. Timoteos, 3. Bab, 1-7)

Bu pasajlar sanki bize, evlerimizdeki televizyonun yaydığı bütün kötülük ve günahları birden hatırlatmakta. Televizyon ya da internet üzerinden hiçbir hakiki bilgi edinmeden, ancak hayra yaramayacak pek çok boş şeyle insanların kafasını dolduran ve yalnızca zaman öldürmeye yarayan tüm programlar da aslında zamanın israf edilmesine neden olmaktadır.

Zaman israfı yani zamanı gereksiz yere harcamak ise en vahim israftır. İnsanın sürekli kaybettiği ve asla geri getiremeyeceği tek varlığı zamandır. Allah da öneminden dolayı onun üzerine yemin etmiştir:

“Akıp giden zaman çok önemlidir!

İnsan kesin olarak kaybetmektedir.

Kaybetmeyenler; Allah'a inanıp güvenen, iyi işler yapan, birbirine sürekli doğru davranışları hatırlatan ve sürekli sabırlı /kararlı olmayı hatırlatan kimselerdir.” (Asr 103/1-3)

Kısaca israfın her türüsünden uzak durmalıyız. Böylece hem bireysel hem toplumsal açıdan Allah'ın emir ve yasaklarına daha uygun bir şekilde yaşama imkanına kavuşabiliriz.

